

מפי כהן

שיעורו השבועי של

מו"ר הרב שמעון כהן שליט"א

פרקי תפילה

הכון לקראת אלקיך ישראל

ראשי פרקים:

תפילה בבגד נאה ◊ מנהג לבישת הקיטל ◊ אם כבנים ואם כעבדים ◊ סכין מסוכן ביד חכם ◊ קדמונינו היו מתקשטים בבגדים נאים בשעת התפילה ◊ תיקון הגוף ותיקון המלבושים ◊ קיום מצוות בתכלית הפאר והנוי והיופי ◊ קל וחומר מבשר דם למלך מלכי המלכים ◊ היראה והאהבה ◊ האם צריך ללכת עם 'גרטל' בשעת התפילה?

הנהגה נוספת היא הנהגתו של רב כהנא, לפי עדותו של רב אשי, שבזמנים שהיה צער בעולם, היה משליך את גלימתו מעליו ומחבק אצבעותיו כאדם המצטער מאמת רבו, ומתפלל כעבד המדבר לפני רבו, וכשהיה שלום בעולם, היה מתכסה בגלימתו ומתעטף בטלית ומתפלל.

מדברי הגמרא אנו למדים, שחלק מההכנה לקראת התפילה הוא על ידי הקפדה על הופעה נאה, וכדברי רש"י:

"הכון לקראת אלקיך - התנאה לפניו".

והוסיף הריטב"א שם:

"דמשום 'הכון לקראת אלקיך ישראל' הוא הוי טורח, שצריך לקשט בגדיו יפה".

והר"ן בחידושו שם כתב:

"כלומר שיתנאה בפניו, ואין נאה לו להתפלל בהתרת חגורה".

ה"מאירי" שם מסכם את סוגייתנו כך:

"המתפלל, ראוי לעמוד באימה וביראה ובהכנעת לב, ועם כל זה ראוי לו לציין עצמו בכבדים נאים ובטלית נאה, שנאמר: 'הכון לקראת אלקיך ישראל', ובשעת הצרות מכל מקום ראוי לו להפליג בהכנעה הרבה, כמי שמכיר בעצמו שהוא נזוף".

צריך לשלב את שני היסודות, צריך לעמוד ביראה ובהכנעת הלב, ויחד עם זאת הלבוש צריך להיות נאה, נקי ומסודר. ובשעת צרה ומלחמה צריך להתנהג בשפלות ולא רק בהכנעה.

מנהג לבישת הקיטל

בחלק מקהילות ישראל רווח המנהג ללבוש קיטל, כתונת בד לבנה, בימים מיוחדים כמו: ראש השנה ויום הכפורים, הושענא רבה וליל הסדר. וכן חתן ביום חופתו בשעה שעומד מתחת

תפילה בבגד נאה

מלבד ההכנה הרוחנית הנדרשת לפני התפילה, יש צורך בהכנה מעשית. הגמרא בשבת¹ מביאה דינים כלליים הנוהגים סמוך למנחה, ובהם דברי רבי חנינא, שאין אדם מפסיק לתפילה אם כבר התיר את חגורתו והחל בסעודה. כך היה מנהג הבבלים, שהיו חוגרים חגורותיהם בחוזק ומתירים את חגורתם בשעת האכילה, והתרת החגורה נחשבת לתחילת הסעודה. שואלת הגמרא:

"מתקיף לה רב ששת: טריחותא למיסר המיינייה? ועוד: ליקו הכי וליצלי!".

השאלה הראשונה היא: מדוע אדם שהתיר חגורתו לקראת הסעודה אינו מפסיק כדי להתפלל, וכי טרחה היא לחגור חגורתו בחזרה לקראת התפילה? ועוד: אם קשה לו לחגור, שיעמוד כך, כשחגורתו מותרת, ויתפלל?

הגמרא מתרצת את הקושיה השניה, ומלמדת מדוע אין להתפלל בחגורה מותרת, וזו לשונה:

"משום שנאמר: 'הכון לקראת אלקיך ישראל'".

אדם מישראל מצווה להתכונן ולהתנאה לפני ה' בתפילה, לכן אין זה נכון שיעמוד לתפילה מבלי לחגור את החגורה.

בהמשך מביאה הגמרא הנהגות שונות שנהגו אמוראים בשעת התפילה: רבה היה נועל מנעלי בד חשובים ומתפלל, ורבה נהג להיפק, הוא הסיר את גלימתו החשובה כדי שלא יראה כחשוב, חיבק את אצבעות ידיו אלו על אלו כאדם המצטער מאימת רבו, והתפלל כעבד המדבר לפני רבו, באימה ויראה. כל אחד תפס את מושג התפילה באופן אחר.

¹ שבת י ע"א.

קדמונינו היו מתקשטים בבגדים נאים בשעת התפילה

רבי מרדכי יפה⁹, המכונה "בעל הלבושים"¹⁰ מרחיב יותר בהדרגת המתפלל בנוגע ללבוש הראוי בשעת התפילה, וזו לשונו:

"טכסיס מלך בשר ודם, כשמספרין בשבחו אין עומדין לפניו באימה ובריאה ובהכנעה כל כך כמו כשעומדין לפניו לבקש ממנו צרכיו, וכן הוא טכסיסו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, כי מלכותא דרקייע כעין מלכותא דארעא.

לפיכך צריך האדם לעמוד בתפילה שהוא בקשת צרכיו ממנו יתברך באימה ובריאה ובהכנעה, יותר ממה שהוא עומד בשעת קריאת שמע שהוא אינו אלא סיפור שבחו של הקדוש ברוך הוא, ותפילה היא בקשת צרכיו, ולפיכך צריך האדם להכין בגדיו בתפילה ללבוש בגדים יותר מקריאת שמע, ועל זה נאמר: 'הכון לקראת אלקיך ישראל', כלומר הכן עצמך בבגדים נאים. וכן היו עושים קדמונינו ז"ל, היו מתקשטים עצמם בבגדים נאים בשעת תפילה."

כשאדם בא לפני ה' בדברי שבח ומקבל על עצמו עול מלכות שמים בקריאת שמע, העמדה הנפשית שלו איננה עמדה של יראה ופחד, אלא עמדה של חשיבות. אבל בתפילת עמידה, כשהמתפלל מתחנן ומבקש חכמה בינה ודעת וכו', העמדה הנפשית שלו היא עמדה של הכנעה וענוה. ובסעיף הבא שם כתב:

"וצריך לאדם לאזור אזור בשעת התפילה, אפילו יש לו אבנט שאין ליבו רואה את הערוה, משום 'הכון', שזה הוא 'הכון', כשחגור אזור במתניו נראה הוא עומד יותר זריז מכשהוא בלא חגירה."

כשאדם חגור בחגורה הוא נראה זריז יותר בתפילתו. הוא מוכן ומזומן לעמידה לפני ה' בתפילה. ה"אליה רבה"¹¹ שם מביא את דברי מרן ה"בית יוסף" בשם רבנו ירוחם, שמי שהולך בדרך כלל בלי חגורה, אינו צריך לחגור בשעת התפילה. ובהמשך שם¹² כתב ה"לבוש":

"דרך החכמים ותלמידיהם שלא יתפללו אלא כשהם עטופים. ובעת שלום יש להתקשט בבגדים נאים, ויעמוד בהכנעה לתפילה. אבל בעת זעם לא דיו בהכנעה לכד רק יחבק ידיו כעבד העומד לפני אדוניו."

לחופה. הסברים שונים ניתנו לכך²: לפי דעה אחת הקיטל מסמל ניקיון מן החטא כמו המלאכים. לפי סברה שניה הקיטל נועד לעורר את האדם אל התשובה, משום שהקיטל מזכיר לו את יום המיתה בהיותו דומה לתכריכי המת. וטעם נוסף הוא, שהקיטל נועד למשוך חסד ורחמים על האדם. בהתאם לזה, בספר "מטה משה" מובא, שטעם המנהג שהחתן לובש קיטל בשעת החופה הוא, מפני שבאותו הזמן נמחלים עוונותיו³.

אם כבנים ואם כעבדים

"ספר הישר"⁴ מבאר רבנו תם, ששני הצדדים המזוכרים בנוגע לעמידה בתפילה, הם ביטוי למעמדם של ישראל כ'בנים' וכ'עבדים' למקום, וזו לשונו:

"אמר רב אשי: חזינא ליה לרב כהנא כי איכא צערא בעלמא שרי גלימא כו'. הכי נמי אמרינן בעלמא, ישראל קרויין בנים וקרויין עבדים, כאן שעושים רצונו של מקום כאן שאין עושים רצונו של מקום."

"אם כבנים ואם כעבדים"⁵, לעתים אנו חשים כבנים ולעתים אנו חשים כעבדים, לעתים "כעבדא קמיה מריה"⁶ ולעתים "כבן שמתחטא לפני אביו ועושה לו רצונו"⁷. בעתות שמחה אנו מתעטרים בלבוש המבטא שמחה ובעתות צרה אנו לובשים לבוש המבטא הכנעה וכאב.

מצב הרוח הלאומי שלנו משפיע על דרכי התפילה שלנו. כשמצב הרוח הלאומי שלנו מלא רוממות ואנו זוכים לחוש ולהרגיש את ברכת ה' עלינו, התפילה נאמרת באווירה מרוממת שכולה שמחה והודיה, וכשמצב הרוח הלאומי ירוד וההנהגה האלקית נמצאת בסתר המדרגה, התפילה נאמרת מתוך רגש של ענוה ושפלות.

סכין מסוכן ביד חכם

בספרי חסידים ויראים מסופר: מעשה בחסיד אחד, כשהגיע ל'ובנה ירושלים' שבברכת המזון עגמה עליו נפשו מאד על חורבן ירושלים ועל גלות ישראל הארוכה. מעוצם יגון, השתוחחה עליו נפשו והמו מעיו עד שתפש הסכין שהיה מונח על שולחנו ונעצו בליבו. על כן נהגו ישראל להסיר הסכינים מהשולחן בשעת ברכת המזון או לפחות לכסותם⁸.

במה דברים אמורים? בימות החול, אבל בשבת לא יהיה עמה עצב, אלא ושמחה בה למשכה. כשאדם עטוף בקדושת השבת ושמחתה, אין חשש סכנה, כי צער החורבן פחות מורגש.

² ראה שולחן ערוך או"ח סימן תרי, ד.

³ מטה משה עמוד גמילות חסדים ח"ג פרק א, אות ב, עמ' שדמ.

⁴ ספר הישר לרבנו תם (חלק החידושים) סימן קצד.

⁵ היום הרת עולם, תפילת ראש השנה.

⁶ ראה שבת י ע"א.

⁷ ראה ברכות יט ע"א.

⁸ ראה בית יוסף או"ח סימן קפ, ה.

⁹ רבי מרדכי יפה (בעל הלבושים) (פראג-וונציה-פוזנא), הר"ץ-השע"ב - פוסק, מתלמידי המהרש"ל והרמ"א. בפסיקותיו שילב מחכמת הקבלה אותה למד מרבי מתתיהו דילקרוט. בנוסף לכך עסק גם בפילוסופיה ובגיאומטריה. כיהן כרבה של הורודנה ולאחר מכן כרבה של פוזנא. חיבר חיבור גדול על "ארבעה טורים", ביאור על רש"י לתורה הנקרא "לבוש האורה", ועוד.

¹⁰ לבוש אורח חיים סימן צא, א.

¹¹ אליה רבה סימן צא סק"ב.

¹² סעיף ו.

"כמה ראוי לו לאדם להתנאות במצוות בשעת עשייתן ולקיימן בתכלית הפאר והנוי והיופי, דגרסינן בשבת (שבת קלג ע"ב)... תניא 'זה אלי ואנוהו', התנאה לפניו במצוות... ואמרינן מאי מצוה, משום 'זה אלי ואנוהו' אתנאה לפניו במצוות וכו'. וכן כל זמן שאדם עושה מצוה מן המצוות צריך להיזהר בגופו ולהתנאות בשעת עשייתן לפני השי"ת, דגרסינן בפרק קמא דשבת: אמר רב אשי, חזינא ליה לרב כהנא כי איכא צערא בעלמא שדי גלימיה ופכר ידיה ומצלי, אמר: כעבדא קמי מריה. כי איכא שלמא לביש ומכסי ומעטיפ ומצלי, אמר: 'הכון לקראת אלקיך ישראל', וכמו שהוא מזדיין ומתנאה כך צריך לעשות המצוה בתכלית הנוי, דגרסינן פרק שלושה שאכלו: אמר רבי אבהו, ואמרי לה במתניתא תנא, עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה - טעון הדחה, שטיפה, חי ומלא, עטור ועטוף, מקבלו בשתי ידיו ונותנו לימינו, ומגביהו מן הקרקע טפח, ונותן בו עיניו, משגרו במתנה לאנשי ביתו. וזהו דרך דקדוק המצוות והתיקון והנוי והפאר והנוי בשעת עשייתן."

כשמקיימים מצוה, צריך לדאוג שהיא תיעשה בכבוד והדר ותהיה נאה ויפה לפני ה'.

קל וחומר מבשר ודם למלך מלכי המלכים

בהקשר זה כתב הרמח"ל ב"מסילת ישרים"¹⁸:

"ואמרו: רבא רמי פוזמקי ומצלי, אמר: 'הכון לקראת אלקיך ישראל'. עוד אמרו רבותינו ז"ל על הפסוק 'בגדי עשו בנה החמודות', אמר רשב"ג: אני שמשתי את אבא כו', אבל עשו כשהיה משמש את אביו לא היה משמש אלא בבגדי מלכות.

והנה אם כך לבשר ודם, קל וחומר למלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, שהעומד לפניו להתפלל, ראוי הוא שילבש בגדי כבוד, ויושב לפניו כמו שיושב לפני מלך גדול".

היראה והאהבה

הזכרנו את מנהגו של רב כהנא, שבשעת צער וצרה היה מסלק גלימתו ומתפלל, ובימי שלום ושלוה היה מתלבש ומתכסה בה ומתפלל. על מנהגו זה כתב מרן הרב קוק בספרו "עין אייה"¹⁹:

"היראה והאהבה הן שתי נטיות ראשיות שהאדם צריך לקנות את שתיהן למען ילך בדרך ה' התמימה".

במבט ראשון היראה והאהבה הן שתי מידות סותרות. כשאדם אוהב, הוא לא ירא ומפחד, וכשאדם ירא, הוא לא אוהב ולא מתקרב. אך למעשה אלו שתי מידות שיכולות להשלים זו את זו. יתרה מזאת, בכל יראה יש צד של אהבה ובכל אהבה יש צד של יראה.

וכבר דרשו דורשי רשומות, שאותיות 'ראה' עם אותיות 'אהבה' משולבות אישה אל אחותה משני עבריהן, מזה ומזה, וניתן

¹⁸ מסילת ישרים פרק יט.

¹⁹ עין אייה שבת ח"א פרק ראשון אות ה.

תיקון הגוף ותיקון המלבושים

הרמב"ם¹³ מתאר את צורת העמידה הראויה לפני ה' בשני שלבים, תחילה עמידת הגוף ואחר כך צורת המלבוש, וזו לשונו:

"תיקון הגוף כיצד? כשהוא עומד בתפילה צריך לכוין את רגליו זו בצד זו ונותן עיניו למטה כאילו הוא מביט לארץ, ויהיה ליבו פנוי למעלה כאילו הוא עומד בשמים ומניח ידיו על ליבו כפותין, הימנית על השמאלית, ועומד כעבד לפני רבו באימה ביראה ופחד, ולא יניח ידיו על חלציו.

תיקון המלבושים כיצד? מתקן מלבושיו תחילה ומציין עצמו ומהדר, שנאמר: 'השתחוה לה' בהדרת קדש', ולא יעמוד בתפילה באפונדתו ולא בראש מגולה ולא ברגלים מגולות, אם דרך אנשי המקום שלא יעמדו בפני הגדולים אלא בבתי הרגלים... דרך כל החכמים ותלמידיהם שלא יתפללו אלא כשהן עטופים".

מעניין שהרמב"ם מביא את הפסוק "הִשְׁתַּחֲוּוּ לַה' בְּהַרְתָּ קִדְשׁ"¹⁴ ולא את הפסוק "הַכּוֹן לְקִרְיַת אֱלֹהִים יִשְׂרָאֵל"¹⁵ המוזכר בגמרא בשבת. ה"לחם משנה" במקום עומד על נקודה זו, וכה דבריו:

"אף על גב דבפרק קמא דשבת (י ע"ב) לא הביאו אלא קרא ד'הכון לקראת אלקיך ישראל', רבינו הביא פסוק ד'השתחוה לה' בהדרת קדש', משום דבברכות ריש פרק אין עומדין (ל ע"ב) אמרו על מתניתין: מנא הני מילי, ואמר רבי יהושע בן לוי: מהכא 'השתחוה לה' בהדרת קדש', אל תקרי הדרת אלא חרדת וכו'... ומשום דאמרינן הכי בגמרא הביא רבינו ז"ל דרשה זו שהיא פשוטה בפסוק".

הרמב"ם העדיף את הפסוק המוזכר במסכת ברכות על פני הפסוק המוזכר במסכת שבת, כי בפסוק זה ניכרים יותר ההדר וחרדת הקודש הנדרשים בתפילה.

קיום מצוות בתכלית הפאר והנוי והיופי

רבי יוסף ג'יקטיליה¹⁶ כתב ספר בשם "כללי המצוות"¹⁷, ושם בערך 'נאה' כתב:

¹³ רמב"ם הלכות תפילה ה, ד-ה.

¹⁴ תהלים כט, ב.

¹⁵ עמוס ד, יב.

¹⁶ **רבי יוסף ג'יקטיליה (פרד)**, ה"ח-הס"ה - מגדולי המקובלים בספרד. תלמידו של רבי אברהם אבולעפיה, שאמר עליו בספרו "אוצר עדן הגנוז": "הוא בלא ספק הצליח הצלחה מופלאה במה שלמד לפני, והוסיף מכוחו ומדעתו וה' היה עמו". בהיותו כבן עשרים וארבע חיבר את ספרו "גנת אגוז" העוסק בגימטריות וצירופי שמות קבליים. ספרו "שערי אורה" נחשב אצל המקובלים לאחד מספרי היסוד בחכמת הנסתר, ומפורסם שהאר"י אמר על ספר זה כי הוא המפתח לכל תורת הסוד. רבי חיים מוולוז'ין, תלמידו הגדול של הגר"א, התבטא פעם ואמר, שעל מנת לצאת ידי חובת תורת הקבלה, יש ללמוד את ספר הזהר ואת ספר שערי אורה. ספרו "שערי אורה" מבאר את השמות האלקיים דרך הספירות. חיבר ספרים נוספים, ובהם: "צפנת פענח" על הגדה של פסח, "גנת אגוז", "ספר שערי צדק", "ספר הניקוד", "ספר החשמל", "סוד הנחש", "כללי המצוות - ביאור כללי המצוות ומעלתם בהלכה ובאגדה", "ספר המשלים" - דברי מוסר.

¹⁷ כללי המצוות מערכת הנו"ן ערך נאה.

ולהוסיף עוז ועוצמה בלבבות, מתוך שבח והודיה לה' יתברך. ב'ה' אנו חיים בדור של גאולה וישועה, תחיה וקוממיות, ובוודאי תפילתנו צריכה ללבוש לבוש של כבוד ויקר, וליבנו צריך להתמלא בשמחה גדולה הכובשת את הלבבות. ויחד עם זאת אנו מבקשים לפעול עם א-ל ולתקן את הדרוש, ולשם כך עלינו להיות חמושים גם במידת היראה ולשאת תפילה מקירות ליבנו לתיקון עולם במלכות שד-י.

האם צריך ללכת עם 'גרטל' בשעת התפילה?

בענין הליכה עם 'גרטל' בשעת התפילה, הלכה למעשה, כתב הגאון רבי משה פיינשטיין בשו"ת "אגרות משה"²¹:

"...וגם להחולקים וסוברים דצריך לאזור אזור בשעת תפילה אפילו כשיש לו מכנסים שאין ליבו רואה את הערה נמי, הא הביא הבית יוסף בשם רבנו ירוחם (בסימן צא), שהוא רק למי שרגיל לחגור כל היום והתיר חגורתו קודם תפילה, צריך לחזור ולחגור, אבל מי שהולך כל היום בלא חגורה, אין צריך לחגור לתפילה, וכן פסק שם (סימן צא) המגן אברהם (בסק"א), ורק מידת חסידות אולי איכא אף בכהאי גוונא."

לפי ה"מגן אברהם" מי שהולך בדרך כלל ללא חגורה אינו צריך לחגור לתפילה, אפילו לא ממידת חסידות. רק מי שרגיל לחגור חגורה והתיר חגורתו לפני התפילה, עליו לחגור שוב את חגורתו במסגרת הכנותיו לתפילה. וכתבו בעלי **התוספות** במסכת שבת²² בשם מחזור ויטרי, שהטעם שצריך לחגור חגורה בתפילה הוא כדי שלא יהיה ליבו רואה את הערה, ודין זה נהג בזמנם, מפני שהיו לובשים כותנות ולא מכנסים, אבל מי שלובש מכנסיים, די בחגורה של המכנסיים ואינו צריך להוסיף חגורה. וכאמור, אם אינו רגיל כלל בחגורה, אין כלל חובה.

אבל מרן המחבר כתב ב"שולחן ערוך"²³, שצריך לחגור אבנט בשעת התפילה, אפילו כשיש לו כבר אבנט ואין ליבו רואה את הערה, וטעם הדבר, משום 'הכון'. ומה שרבים אינם נוהגים כך, כתב הגאון רבי שלמה זלמן אוירבך²⁴, שדווקא בזמנם היתה בזה מידת חסידות, כי כשרצו ללכת למקומות חשובים או לאנשים חשובים היו מבטאים את הכבוד שהם רוחשים על ידי חגירת חגורה, ולכן לתפילה נחשב הדבר כ'הכנה', מה שאין כן בזמננו. ובספר "נימוקי אורח חיים"²⁵ כתב, שזקנו בעל ה"בני יששכר", והרב הקדוש בעל ה"דברי חיים" לבשו חגורה מיוחדת לקראת התפילה, כדי לקיים בגופם "הפון לקראת אלקיך ושראל"²⁶. ואכן כך רווח המנהג בקהילות החסידים.

²¹ שו"ת אגרות משה או"ח ח"ב סימן עו.

²² תוספות ד"ה טריחותא שבת י' ע"א.

²³ שולחן ערוך או"ח הלכות תפילה סימן צא, ב.

²⁴ ראה הליכות שלמה תפילה פ"א הערה 45 אות ד.

²⁵ נימוקי אורח חיים סימן צא.

²⁶ עמוד ס, יב.

לקראתן מכל צד - תחילת אהבה יראה וסוף יראה אהבה, וכן מלמעלה למטה, כזה:

יר אה

אה בה

קניינן של מידות אלו צריך להיות שלם. לא יראה מתוך קטנות ולא אהבה מתוך קטנות, אלא אהבה ויראה גם יחד בתכלית השלמות.

ממשיך מרן הרב קוק:

"אמנם תוצאות היראה היא, לפי מושגיה המתפשטים, נמיכת רוח וכניסות הכוחות למען לא יתפרצו מגבולם לחבל את דרך הטוב.

היפך מזה תהייה תוצאות האהבה, הרחבת הכוחות הטובים שבאדם למען יוסיפו עשות חיל. והנה האדם לא יוכל לדעת בפרטיות איך לתן משקל לרוחו מתי יבור לו הזמן להשריש בתוכו ציורי היראה ומתי יקבע זמנו לציורי האהבה המרחיבים את הלב".

בדרך כלל כשאדם ירא, הוא נסוג וגופו מתכווץ, ואם הכוחות מתכנסים יותר מדי, הוא עלול להגיע לידי שבירה ח"ו. לעומת זאת האהבה מרחיבה את הלב ומביאה לידי קרבה ושמחה פנימית פורצת גבולות. החיים טובעים מאתנו לשלוט במידותינו ולתת מקום לכל מידה לפי משקלה ומקומה. עלינו למצוא את האזון הנכון הראוי לכל זמן לפי ערכו. בימי החגים אנו מצווים לשמוח ויחד עם זאת יש בהם צד של דין, "בארבעה פרקים העולם נידון: בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בראש השנה כל באי העולם עוברין לפניו כבני מרון... ובחג נידונין על המים"²⁰.

"אמנם העצה היותר מאושרת בזה היא, להשקיף על מעמד הכלל, העולם והנהגת ה', שמסיבות יתחלף, פעם יעטה שמחה ורוח גיל ופעם תתחולל סערה ומצבים מבעיתים. והאדם היחידי ראוי לו שימצא את עצמו בתור חלק מכלל המציאות, לפחות אותו החלק הקרוב ומתייחס אליו על פי הכרתו.

על כן זה הוא המשקל היותר מכוון לדעת למתי יטיב לאדם דרכו המוסרית, אם ירבה לצייר בנפשו קנייני היראה המוסיפים מחסום לכוחות הרעים, ומתי ירבה בקנייני האהבה המרחיבים את הכוחות הטובים, דהיינו בהיות 'צערא בעלמא', הוא אות כי התכונות הנמשכות ממעמד הצערא דעלמא הנה חסרות אז בדור. על כן אז 'הוה פכר ידיה ושדי גלימיה ומצלי', למען הרבות קנייני היראה ומושגיה, שהיות הצערא בעלמא מורה על חסרונם. ובהיות שלמא בעלמא, עת להרחיב כוחות הטובים, אז לבש גיל והתעטף בכבוד והוד כדי להרחיב לבבו ולהוסיף עז ועצמה לנטיות הטובות, כדי להרבות שלמות דעת ואור ה', 'הכון לקראת אלקיך ישראל'."

המבט על מצב הרוח הלאומי והעולמי מאפשרים לאדם לדעת מהי תכונת הנפש הראויה לאותו פרק זמן שבו הוא נמצא. בשעת צרה יש להתעטף במידת היראה ולשאת תפילה לישועה ולנחמה, ובשעת שמחה וגאולה, יש להתנאות בבגדים מכובדים

²⁰ ראש השנה פ"א, מ"ב.